

Οι Ρομανόφ το 1913. Πλάι στον τσάρο Νικόλαο Β', η γερμανίδα σύζυγός του Αλεξάνδρα. Από αριστερά, οι κόρες τους Μαρία, Ολγα, Τατιάνα και Αναστασία. Κάτω, ο γιος τους Αλέξιος

σ. 2-3 Οι τελευταίες ημέρες

Ο βρετανός ιστορικός Ρόμπερτ Σέρβις περιγράφει την καθημερινότητα του **τσάρου Νικολάου Β'** από τη Ρωσική Επανάσταση ως την εκτέλεσή του

Βιογραφία

Ο συγγραφέας

Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης ως το 2013, ο 72χρονος Ρόμπερτ Σέρβις είναι γνωστότερος για την τριλογία των σημαντικών του βιογραφιών «Λένιν», «Στάλιν», «Τρότσκι» (2000-2009, στα αγγλικά από τις εκδόσεις Macmillan).

Ενα **νέο έργο για τη ζωή** του Νικολάου Β' ερμηνεύει την προσωπικότητά του με άξονα τους δεκαέξι μήνες που μεσολάβησαν **από την παραίτησή του τον Μάρτιο του 1917 ως την εκτέλεσή του τον Ιούλιο του 1918**

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

Τις πρώτες πρωινές ώρες της 17ης Ιουλίου 1918 δώδεκα άνδρες οπλισμένοι με περίστροφα εκτέλεσαν στο κελάρι του επιταγμένου σπιτιού του μηχανικού Νικολάι Ιπαπέφ τον πρώην τσάρο Νικόλαο Β', τη σύζυγό του, Αλεξάνδρα, τα παιδιά τους, Ολγα, Τατιάνα, Μαρία, Αναστασία και Αλέξιο, τον γιατρό τους και τρία μέλη του υπηρετικού τους προσωπικού. Η διαταγή είχε εκδοθεί στο όνομα της Εκτελεστικής Επιτροπής του Περιφερειακού Σοβιέτ Ουραλίων, είχε όμως την έγκριση του Βλαντίμιρ Λένιν και του γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής, Γιακόβ Σβερντλόφ. Με τον τρόπο αυτό γρά-

φτηκε, όπως σημειώνει ο έγκριτος βρετανός ιστορικός Ρόμπερτ Σέρβις, η τελευταία πράξη του δράματος που είχε ξεκινήσει με την παραίτηση του ρώσου αυτοκράτορα τον Μάρτιο του 1917, στο απόγειο της Φεβρουαριανής Επανάστασης και έκλεισε το κεφάλαιο της πολύμηνης αιχμαλωσίας του. Ακριβώς αυτό το τελευταίο κρίσιμο διάστημα, όπου η τύχη του Νικολάου, ο εκπατρισμός, η δίκη, η φυλάκιση ή η εκτέλεσή του στοιχειώνουν τις κυβερνήσεις του Κερένσκι και του Λένιν αποτελεί το θέμα της πρόσφατης βιογραφίας του Σέρβις με τίτλο «Ο τελευταίος τσάρος», απόπειρα να προσεγγιστεί η προσωπικότητα του ρώσου μονάρχη από μια διαφορετική οπτική γωνία – της καθημερινότητας, των σκέψεων, των αντιδράσεων ενός έκπτωτου ηγεμόνα. Ο Νικόλαος Β' περιγράφεται από πολλούς ως απλός, ασκητικός χαρακτήρας που αποστρεφόταν το εξεζητημένο φαγητό, το ποτό και την εκζήτηση ως προς την ένδυση. Ετρωγε παραδοσιακά ρωσικά φαγητά (παντζαρόσουπα, λαχανόσουπα, χυλό), στα επίσημα δείπνα έπινε ελάχιστη σαμπάνια κι αυτό για λόγους ευγένειας, όταν δεν φερόυσε την αυτοκρατορική στολή ντυνόταν με το ίδιο κοστούμι που είχε πριν από τον γάμο του, το 1894, παρά το ότι το παντελόνι του

ήταν φθαρμένο. Συντηρητικός και φανατικός υπέρμαχος της παράδοσης, εκπαιδευμένος με τις αρχές της απολυταρχίας, της δυναστικής ισχύος, του εθνικισμού, της ορθόδοξης θρησκείας ως πυλώνων της μοναρχίας έβλεπε τον εαυτό του ως υπερασπιστή της. Ωστόσο, δεν θεωρούσε την προσωπική εξουσία αυτοσκοπό ούτε και απέκλειε τις μεταρρυθμίσεις εσαεί. «Ο Αλέξιος δεν θα έχει δεμένα τα χέρια. Θα απορρίψει ό,τι δεν είναι απαραίτητο. Ετοιμάζω εγώ τον δρόμο γι' αυτόν» έλεγε πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Προϋπόθεση πάντως για κάτι τέτοιο ήταν η διαδοχή – και ως εκείνο το χρονικό σημείο ο Νικόλαος θα κυβερνούσε με τον δικό του τρόπο. Με παροιμιώδες πείσμα, ακαμψία, έλλειψη κάθε διάθεσης συμβιβασμού. Απρόθυμος να εμπλέκεται σε συγκρούσεις, επιφυλακτικός και φειδωλός ως προς τη δημόσια έκφραση συναισθημάτων, ο τσάρος έδινε ενίοτε την αίσθηση ότι επρόκειτο για άνθρωπο δεκτικό στις συμβουλές των άλλων. Στην πραγματικότητα, επισημαίνει ο Σέρβις, ήταν απλώς διπρόσωπος.

Ο εξόριστος μονάρχης

Για να ανασυνθέσει το πορτρέτο ενός τέτοιου ηγεμόνα στην εξορία ο βρετανός ιστορικός προσέφυγε στο προσωπικό του ημερολόγιο, τα λογοτεχνικά και ιστορικά του αναγνώσματα εκείνης της περιόδου και τις μαρτυρίες όσων τον επιτηρούσαν όσο βρισκόταν σε κατ' οίκον περιορισμό. Ειδικότερα, το ενδιαφέρον του Σέρβις εστιάζεται στην καθημερινή ζωή του Νικολάου μετά τη Φεβρουαριανή Επανάσταση και την παραίτησή του προκειμένου να διαπιστώσει τον αντίκτυπο των κατακλυσμάτων αυτών γεγονότων στην προσωπικότητά του: πώς αναστοχάζεται τα χρόνια της διακυβέρνησής του; Ο τσάρος φαίνεται να υπομένει με αξιοπρέπεια τον πλήρη υποβιβασμό, τον περιορισμό στο Ταμπόλσκ αρχικά και κατόπιν στο Εκατερίνμπουργκ, αρκούμενος σε μια καθημερινότητα περιπάτων, κοψίματος ξύλων, προσευχής και ανάγνωσης. Διέθετε «άφθονο ελεύθερο χρόνο» αλλά όχι και πλήρη ελευθερία: τη ζωή της βασιλικής οικογένειας, της τσαρίνας Αλεξάνδρας, των πριγκιπισσών Ολγας, Τατιάνας, Μαρίας, Αναστασίας και του διαδόχου Αλέξιου, ρυθμίζουν οι κομισάριοι *Πανκράτοφ* και *Γιάκοβλεφ*, διορισμένοι από την Προσωρινή Κυβέρνηση Κερένσκι και την επαναστατική του Λένιν, αντίστοιχα, ως επικεφαλής ειδικού αποσπάσματος 337 ανδρών που φρουρεί τους κρατούμενους. Ο Νικόλαος ανέπτυξε μια φιλική σχέση με τον σοσιαλεπαναστάτη Πανκράτοφ, πρώην εξόριστο στη Σιβηρία, παρά την πρώτη περιφρονητική του εντύπωση: «Μοιάζει με εργάτη ή εξαθλιωμένο δάσκαλο». Ωστόσο, αναγνώρισε την εντιμότητά του και διεξήγε μαζί του μακρές συζητήσεις για τη ρωσική πραγματικότητα. Ταυτόχρονα, αγανακτούσε για τη λογοκρισία που επιβαλλόταν στην αλληλογραφία τους, θύμωσε όταν οι φρουροί δεν ανταπέδιδαν ευγενικά τους χαιρετισμούς του («αγαπητέ μου, τι σημαίνουν όλα αυτά;», ρώτησε κάποτε δακρυομένος έναν στρατιώτη που αρνήθηκε τη χειραψία μαζί του), εξοργιζόταν με τις έρευνες στα προσωπικά τους αντικείμενα, ιδιαίτερα από τη στιγμή της ανάληψης της εξουσίας από τους μπολσεβίκους, ενώ καταφερόταν εναντίον τους χαρακτηρίζοντας «εφιάλη» την ανακωχή με τη Γερμανία και «ντροπή» την ειρήνη του Μπρεστ-Λιτόφσκ τον Μάρτιο του 1918.

Ο αντιφατικός κυβερνήτης

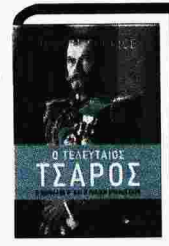
Κλονίστηκαν ωστόσο οι πεποιθήσεις του από την ανατροπή του κόσμου του; Ο Σέρβις, παρακολουθώντας τις καταγραφές των ημερολογίων και των αναγνώσμάτων του, υποδεικνύει πως κάτι τέτοιο δεν συνέβη. Στον άπλετο χρόνο του ο Νικόλαος διαβάζει *Αρθουρ Κόναν Ντόιλ*, *Γκαστόν Λερού*, την *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* του Φ. Ι. Ουσπένσκι, το *Πόλεμος και Ειρήνη* του Λέοντος Τολστόι, την πολυδιαβασμένη τα προπολεμικά χρόνια συλλογή αφορισμών και στοχασμών του *Μορίς Μέτερλικκ Σοφία* και πεπρωμένο από το γαλλικό πρωτότυπο. Αλλά από αυτά ικανοποι-

ROBERT SERVICE

**Ο τελευταίος τσάρος.
Ο Νικόλαος Β΄ και η
Ρωσική Επανάσταση**

Μετάφραση Σώπη
Τριανταφύλλου.
Εκδόσεις Πατάκη, 2019,
σελ. 416, τιμή 24 ευρώ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: HOOPER INSTITUTION ARCHIVE

Ο αιματοβαμμένος τοίχος
στο κελάρι του σπιτιού
του Ιπατιέφ μετά την
εκτέλεση των Ρομανόφ

ούσαν ψυχαγωγικές ανάγκες, άλλα σχετίζονταν με τις πρόσφατες ιστορικές εξελίξεις. Τα μυθιστορήματα του *Νημίρι Μερεζκόφσκι*, για παράδειγμα, ζηλωτή των κοινωνικών και θρησκευτικών παραδόσεων της παλιάς Ρωσίας, ή η μονογραφία του ιστορικού *Ν. Κ. Σίλντερ* για τη βασιλεία του τσάρου Παύλου, και της μητέρας του, Αικατερίνης της Μεγάλης, έθεταν σε προοπτική την πορεία των Ρομανόφ. Η *Ρωσία για τους Ρώσους* του στρατηγού *Α. Ν. Κουροπάτκιν*, λίβελος κατά της ξένης ιδιοκτησίας στη ρωσική βιομηχανία και της υποσπόμενης εβραϊκής συνωμοσίας κατά της Ευρώπης και του χριστιανισμού εγγραφόταν στο πλαίσιο των εθνικιστικών του αντιλήψεων. Ξαναδιαβάζοντας την *Επικείμενη έλευση του Αντιχρίστου* του ιερωμένου *Σεργκέι Νίλους*, όπου αναδημοσιεύονται τα ακραία αντισημιτικά *Πρωτόκολλα των σοφών της Σιών*, ο πρώην τσάρος τα έβρισκε, όπως γράφει στο ημερολόγιό του, «επίκαιρα και ό,τι πρέπει».

Πείσμων αντιδραστικός ή καλοπροαίρετος κυβερνήτης που ξεπεράστηκε από τα γεγονότα; Ο Ρόμπερτ Σέρβις καταλήγει σε μια σύνθετη εικόνα του Νικολάου Β', προσωπικότητας περίπλοκης και αντιφατικής. Αφροσωμένος σύζυγος και πατέρας, υπήρξε απρόθυμος να αποδεχθεί ευθύνες για τη διολίσθηση της Ρωσίας στην επανάσταση, δεν εξέφρασε μεταμέλεια «για το ότι ο ίδιος είχε αντιταχθεί σε οποιαδήποτε συνταγματική μετάβαση», ενώ ούτε εκείνος ούτε η Αλεξάνδρα «αναλογίστηκαν στα σοβαρά τα αίτια της πτώσης τους από την εξουσία». Το βιβλίο αποτελεί αξιόλογη προσθήκη στη βιβλιογραφία παρά το ότι δεν συνιστά αναθεώρηση της εικόνας του Νικολάου Β'. Ανήκει στις βιογραφίες που επιβεβαιώνουν περισσότερο παρά ανατρέπουν την εικόνα μας για το υποκείμενο, βαθαίνοντας όμως την κατανόησή του με καίριες λεπτομέρειες. Το πορτρέτο του πρώην τσάρου στην εξορία, απεικόνιση ενός ανθρώπου ηττημένου και σε κατάσταση σύγχυσης, αξιοπρεπούς και άκαμπτου, στοργικού οικογενειάρχη και ανεπαρκή μονάρχη, «ακραίου εθνικιστή, νοσταλγού της παλιάς Ρωσίας, με βαθιές ψευδαισθήσεις και οπωσδήποτε φανατικού αντισημίτη» αποτελεί πολύτιμη ψηφίδα για τη συμπλήρωση του μωσαϊκού της Ρωσικής Επανάστασης.

